

Boerderijtypes in Onnen

In zijn boek *Een rondleiding door pre- en vroeghistorisch Haren* geeft Henny Groenendijk aan dat het dorp Onnen, zoals wij dat nu kennen, niet ouder kan zijn dan de 9e of 10e eeuw. Daarvoor lag het dorp een halve kilometer zuidelijker. Kenmerkend voor de dorpen op de Hondsrug, dus ook voor Onnen, is het ladderpatroon. De boerderijen (hoven) liggen op een rij ingeklemd tussen parallel verlopende wegen. Korte dwarswegen verdelen de ruimte tussen deze wegen in blokken voor afzonderlijke hoven. Ten noorden van de Bakkerweg is deze structuur in Onnen duidelijk herkenbaar. De parallelle wegen zijn hier de Dorpsweg, het Boerlandspad en de Koelandsdrift/Noorderlandsdrift. Op de afgebeelde toponiemenkaart van Onnen is te zien dat de 'olde hoven' in dit gebied liggen, vlakbij het centrale punt van het dorp: de Tie.

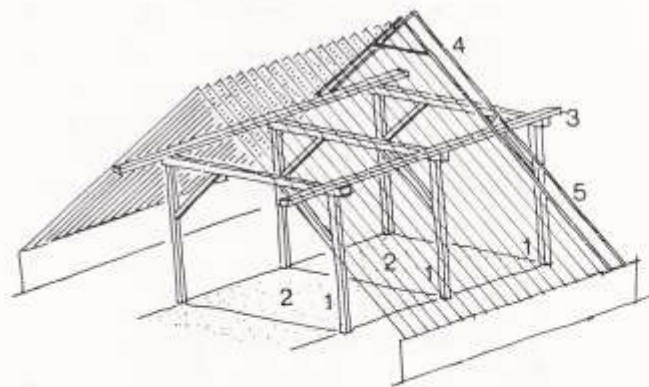
De oudste boerderijen in Onnen zullen stellig boerderijen

Detail van kaart van de provinciellanden te Essen getekend door Henricus Teijsing in 1732

van de zogenaamde Hallenhuisgroep geweest zijn. Dit waren langgestrekte, driebeukige gebouwen met de deel in het midden en de stallen aan weerszijden. De boerderijen waren ooit allemaal met stro of riet gedekt en hadden lemen vakwerkwanden. In de meest primitieve vorm was er nog geen sprake van scheiding tussen de woonruimte en de stalruimte. Vanuit deze oervorm ontwikkelden zich een aantal boerderijtypes. In de provincie Groningen was dat het zogenaamde Langhuis. Dit was een boerderij met een duidelijk herkenbare woning en een lange lage schuur daarachter. Op een tekening van het gehucht Essen van 1732 zijn zulke boerderijen te zien. Het is niet uitgesloten dat dergelijke boerderijen ook in Onnen hebben gestaan.

Een andere ontwikkeling binnen de Hallenhuisgroep is het ontstaan geweest van het Westerwoldse type. Bij deze boerderijvorm liggen de woning en de schuur onder één dak. Er is dus sprake van een doorlopende noklijn. De muren waren rondom laag. Het dak werd gedragen door een gebintconstructie (zie de tekening), waarbij boven op de

stijlen (1) de horizontale plaat (2) lag. Tussen de plaat en de nok lagen de daksporen (4) en tussen de plaat en de muur de oplangers (5). Door bij de woning de oplangers aan één zijde weg te laten ontstond voldoende hoogte voor een toegangsdeur en ramen. Ook voor de grote schuurdeuren gebeurde dit. Als deze deuren aan de zijkant waren geplaatst spreken we van een dwarsdeel. Bij een plaatsing aan het achtereinde van de schuur van een middendeel. Een eenvoudige vorm van het Westerwoldsetype is de Go-rechtse boerderij. Een goed voorbeeld van een dergelijke boerderij is Rijksstraatweg 364 in Harenermolen. Op de

kadastrale kaart van 1830 is aan de getekende contouren van de panden te zien, dat de boerderijen Boerlandspad 3

en Dorpsweg 55 van het Gorechttype waren met een dwarsdeel. Bij de boerderij Veldmanssteeg 2 (de voorloper van Dorpsweg 12) zaten de deeldeuren aan de achterzijde.

Met het voortschrijden van de tijd vroeg de agrarische bedrijfsvoering om meer en beter toegankelijke schuurruimte. De zogenaamde Friese schuur deed zijn intrede. Deze schuur is hoger en breder dan de woning en biedt door een hogere goothoogte aan de achterzijde ruimte voor grote staldeuren. Vaak werd de nieuwe schuur achter de bestaande woning gebouwd. Elders in de provincie Groningen gebeurde dat al in de 18e eeuw. In Onnen zien we dat de Friese schuur in de 19e eeuw zijn intrede doet. Een goed voorbeeld van een overigens pas in de 20e eeuw gebouwde Friese schuur is die bij de boerderij Boerlandspad

Dorpsweg 12, boerderij van het Oldambstertype

ling wil geven. Vaak werd er dan ook voor gekozen om de woning dwars voor de schuur te plaatsen, waardoor de daklijn niet meer doorloopt. Voorbeelden van boerderijen met een dergelijke uitstraling zijn de boerderijen Dorpsweg 50 (gemeentelijk monument) en Dorpsweg 55 (rijksmonument). Ook de boerderij Dorpsweg 26 (zie de foto) past in deze categorie.

Friese schuur achter Boerlandspad 3

3 (zie de foto). De boerderij Gieselgeer 3 werd in 1861 gebouwd als een Westerwoldse boerderij met de deeldeuren naast de woning aan de voorzijde. In 1904 werd bij deze boerderij een Friese schuur geplaatst.

De boerderijen Dorpsweg 12, 50 en 55 hebben alle drie een oudere voorganger gehad, maar zijn na afbraak van die voorganger volledig nieuw gebouwd. De boerderijen aan het Zuidveld, Gieselgeer en Dorpsweg 2 zijn gesticht in de 19e eeuw en hebben dus geen lange ontwikkeling met diverse verbouwingen doorgemaakt. De boerderij Zuidveld 11, gebouwd in 1860, behoorde ook tot deze categorie, maar is na een verwoesting door brand in 1908 herbouwd in 1910.

Rond 1900 deed nog een boerderijtype in Onnen zijn intrede: de Oldambster boerderij. Bij deze boerderij liggen woning en schuur onder één doorlopende dakconstructie. De schuur is hoog en breed. Door een of meer krimpen versmalt de gevellijn bij de schuur zich bij de woning. Kenmerkend is de zolder boven de woning met kleine raampjes aan de voorzijde. De boerderijen Dorpsweg 1, 5 en 12 zijn voorbeelden van een dergelijke boerderij. Dorpsweg 12 is aangemerkt als gemeentelijk monument vanwege de bijzondere detaillering.

Eveneens rond 1900 zien we de ontwikkeling dat men de woning bij de boerderij een 'normale' burgerlijke uitstra-

Dorpsweg 26 met dwars voor de schuur geplaatste burgerbehuizing